

بررسی اجمالی آثار گردشگری بر زندگی اقتصادی اجتماعی مردم روستای زیارت

تاریخ پذیرش مقاله: ۸۹/۴/۴

تاریخ دریافت مقاله: ۸۹/۳/۲

دکتر مهرداد نوابخش* (عضو هیأت علمی (دانشیار) دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات)
مریم رفیعی فر (دانش آموخته رشته پژوهشگری علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات)

چکیده

توسعه ی روستایی فرایندی چند بعدی است که موضوع آن بهبود و ارتقای کیفیت زندگی اقشار آسیب پذیر روستایی است . در دوره های اخیر توسعه روستایی در قالب توسعه مشارکتی مطرح شده که در بردارنده ابعاد توسعه روستایی یکپارچه و مشارکت مردم است . یکی از ابعاد این توسعه که می تواند تأثیری همه جانبه بر زندگی مردم روستایی داشته باشد، بسط و گسترش گردشگری روستایی است . گردشگری روستایی از طریق نفوذ و تأثیر بر کلیه جوانب زندگی روستایی ، آن ها را چه از نظر اقتصادی و چه از نظر فرهنگی- اجتماعی به رشد می رساند. گردشگری روستایی در واقع شکلی از مشارکت همه اقشار جامعه روستایی در فرایند توسعه است چرا که با ورود گردشگر به یک منطقه تمامی افراد نا خود آگاه در مسیر توسعه قرار می گیرند. در این تحقیق سعی شده است آثار اقتصادی و اجتماعی گردشگری در منطقه روستایی زیارت از توابع شهرستان گرگان که از پتانسیل نسبتاً بالایی در این زمینه برخوردار است به طور اجمالی توسط مدل SWOT بررسی شود.

واژه های کلیدی

گردشگری ، توسعه پایدار، گردشگری روستایی، روستای زیارت

مقدمه

مسافرت های کوتاه مدت، با این مقیاس گسترده که امروزه متداول است پدیده ای نسبتاً جدید است. پیش از این، در دوره های قبل، افراد معدودی از اوقات فراغت خود لذت می بردند مردم عادی وقت آزاد خود را به امور مذهبی اختصاص می دادند بیشتر مسافران هم زائران مکان های مذهبی بودند. با پیدایش مناطقی که چشمه های آب معدنی داشتند مردم برای معالجه و درمان بیماری های به آن نقاط مسافرت می کردند، با فرارسیدن عصر خرد و منطق مردم مسافرت های فرهنگی را نیز به سفرهای خود افزودند و از این جاست که مسافرت ها و تورهای بزرگی که امروزه معمول شده مورد استقبال و توجه مردم قرار گرفت (راجرداس ویل ۱۶، ۱۳۷۹). به تدریج مقاصد مسافرتی جدیدی به وجود آمد و در نتیجه امروزه جهانگردی به یکی از بزرگ ترین بخش های اقتصادی جهان تبدیل شده است. شورای جهانی مسافرت و جهانگردی در سال ۱۹۹۴ درآمد حاصله از این بخش را، ۲/۴ میلیارد دلار برآورد کرده است. افزون بر این بخش جهانگردی ۲۰۴ میلیون شغل جدید (در هر ۹ بخش اقتصادی، یک شغل) ایجاد کرده و به تنهایی منشا بیش از ۱۰٪ درآمد ناخالص داخلی در سطح جهان بوده است. در سال ۱۹۹۵ کشورهای خاورمیانه از کشورهای بودنی که سریع ترین رشد را در جهانگردی داشتند. در حالی که کشورهای فقط ۲ درصد از مسافران بین المللی و جهانگردان را جذب می کردند ولی این عدد به ۱۱/۸ درصد رسید که درآمد ناشی از آن ۳۰ درصد افزایش یافت. (چاک وای گی، ۱۳۸۵)

گردشگری روستایی را نمی توان نقطه آغازی متصور شد زیرا شروع بازدید مردم از مناطق دیدنی چندان مشخص نیست انسان به دلیل روابط اقتصادی و اجتماعی و به انگیزه های مختلف همواره در طول تاریخ، گردشگری را تجربه کرده است اما گردشگری روستایی به شکلی که امروزه وجود دارد در گذشته مورد توجه نبوده و اصولاً صنعتی شدن و گسترش شهرنشینی آن را به وجود آورده است. با وقوع انقلاب صنعتی، کارگران مناطق روستایی روانه شهرها و کارخانه های تولیدی شدند و این عامل موجب تغییرات عمیق اقتصادی و اجتماعی شد و رشد بی سابقه شهرنشینی را به دنبال داشت و همراه با وسایل حمل و نقل و تغییرات ناشی از تغییر شغل، طبقه متوسط جامع افزایش و این طبقه توان بیش تری برای تفریح و مسافرت یافت. (روح اله زاده به نقل از شریف زاده ۱۳۸۱). دنیای صنعتی و تغییر نگرش مردم در این عصر، نوع کاروساعات حضور در محل کار، استرس های ناشی از زندگی ماشینی سبب شده تا انسان ها برای رهایی از این وضعیت و استفاده از اوقات فراغت به طبیعت روی آورند لذا شکل گیری نهادها و سازمان ها، برای عرضه خدمات به گردشگران، خصوصاً در جوامع روستایی سابقه طولانی ندارد و خاص جوامع صنعتی و شهرنشینی نوین است. (روح اله زاده ۱۳۸۵)

روش شناسی

این تحقیق در منطقه روستایی زیارت شهر گرگان در استان گلستان به شیوه کیفی و ارزیابی سریع اجتماعی صورت پذیرفته است و برای این منظور در طول تحقیق از مشاهده و مصاحبه با مردم روستا و مسئولین شورای ده و همچنین بررسی برخی اسناد موجود در دفتر شورای روستا و مدیریت امامزاده واقع در روستای زیارت استفاده شده است.

چارچوب نظری

صنعت مسافرت و جهانگردی به عنوان بزرگ ترین و متنوع ترین صنعت در دنیا به حساب می آید. بسیاری از کشورها این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال زایی، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی می دانند. (چاک وای گی، پارسائیان و اعرابی، ۱۳۸۵)

از جهانگردی تعاریف متعددی ارائه شده است: در مارس ۱۹۹۳ کمیسیون آمار ملل متحد، تعریف ارائه شده از جهانگردی توسط سازمان جهانی جهانگردی را پذیرفت. بر اساس این تعریف جهانگردی عبارت است از "مجموعه و استراحت و انجام امور دیگر مسافرت می کنند و بیش از یک سال متوالی در آن مکان ها نمی مانند." (راجرداس ویل، اعرابی و ابزیدی، ۱۳۷۹)

آرتور بور من (۱۹۳۱) جهانگردی را چنین تعریف کرده است: جهانگردی مجموعه مسافرت های را دربر می گیرد که به منظور استراحت و تفریح و تجارت یا دیگر فعالیت های شغلی و یا این که به منظور شرکت در مراسم خاص انجام می گیرد و غیبت شخص جهانگرد از محل سکونت دائم خود در طی این مسافرت موقتی و گذرام می باشد. (تقی زاده انصاری، ۱۳۸۲)

به تعریف هونیکر- کرایف جهانگردی عبارت است از ظهور مجموعه روابطی که مسافرت و اقامت یک نفر غیر بومی بدون اقامت و اشتغال دائم در یک محل به وجود می آید (۱۹۴۲).

گردشگری عبارت است از عمل جا به جایی به خارج از جامعه برای تفریح یا تجارت و نه برای انجام کار روزمره اما در تعریف جهانگردی آمده است: جهانگرد کسی است که حداقل یک شب در یک اقامتگاه عمومی یا خصوصی در محل مورد بازدید به سر می برد اما گردشگر یک روزه کسی است که در یک اقامتگاه عمومی یا خصوصی در محل مورد باز دید به سر نمی برد. (چاک وای گی، اعرابی، پارسائیان، ۱۳۸۲)

گردشگری انواع مختلفی دارد جهانگردی بین المللی و داخلی از دیدگاه سازمان جهانی جهانگردی بین المللی^۱ با گردشگری داخلی^۲ متفاوت است و به محدوده مرزی کشور مربوط می شود جهانگردی بین المللی همیشه در وهله اول از نظر اقتصادی مد نظر قرار می گیرد زیرا این شکل گردشگری نقش مهمی در بازرگانی و جریان ارزی ملت خا باری می کند (چاک وای گی، اعرابی و پارسائیان، ۱۳۸۲). گردشگری داخلی هم متاثر از جهانگردی بین المللی است زیرا جهانگردی کشوری رونق می یابد که گردشگری داخلی آن رونق داشته باشد. بنابراین موقعی می توانیم جهانگردان را به مناطق گردشگری ببریم که خود نیز به اهمیت آن پی برده باشیم.

¹ international tourism

² domestic tourism

انواع جهانگردی براساس انگیزه جهانگرد را می توان به صورت زیر تعریف کرد:

مسافرت به قصد تماشای طبیعت^۱

گردش های فرهنگی^۲

سفر به روستاها^۳

سفرهای حادثه جویی به منظور کوه نوردی، قایقرانی، صخره نوردی برای کسب تجربه های مخاطره آمیز^۴

سفر برای درمان

سفرهای زیارتی

سفرهای آموزشی

سفرهای سیاسی

سفرهای عصر نوین (برای پرداختن به امور معنوی)

جهانگردی از منظر سازمان جهانی جهانگردی به سه شکل صورت می گیرد :

گردشگری داخلی : ساکنان یک کشور که فقط داخل آن کشور مسافرت می کنند

گردشگری خارجی ها : افرادی که ساکن یک کشور نیستند و به آن کشور مسافرت می کنند

گردشگری خارجی: افراد ساکن یک کشور که به خارج از آن کشور مسافرت می کنند

سازمان جهانی جهانگردی برآورد می کند که مسافرت های داخلی بسیار بیش از مسافرت های خارجی است.

اهداف گسترش گردشگری روستایی

توسعه ی پایدار ابعاد گسترده ای دارد و گردشگری روستای یکی از ابعاد آن است. برای دست یابی به توسعه ی پایدار روستایی، رونق گردشگری روستایی به عنوان یک عامل توسعه، بسیار اهمیت دارد. زیرا گسترش گردشگری روستایی، عامل مهمی در توزیع عادلانه درآمد جامعه محسوب می شود و زمینه را برای توسعه ملی و منطقه ای فراهم می کند. از اهداف مهم دیگر گسترش گردشگری روستایی، ایجاد و تقویت توسعه مشارکتی است. در خصوص توسعه روستایی، مشارکت شامل دخالت مردم در فرآیند های تصمیم گیری، اجرای طرح ها، شراکت در منافع حاصل از طرح های توسعه و دخالت آنان در ارزشیابی این طرح هاست. از سوی دیگر مشارکت در جوامع محلی (روستایی) فرآیند فعالی است که به موجب آن، گروه های بهره ور یا مراجعان بر هدایت و اجرای یک طرح توسعه باهدف افزایش رفاه و آسایش خود به لحاظ درآمد، رشد فردی، خوداتکایی، یا دیگر ارزش هایی که برای آنان گرامی است تاثیر می گذارد. این فرآیند فرصت لازم را برای بروز ابتکار و توانمندی های اقتصاد محلی فراهم می کند. (روح اله زاده به نقل از اندرو کلیتون، اوکلی و برابان رابرت)

جان اوری و مک کانل از جمله جامعه شناسانی هستند که درباره گردشگری نظریه دارند. جان اوری با طرح این سوال که چرا گردشگر عکس جمع می کند و سرمایه دار سرمایه؟ تاکید می کند که توسعه عکس برداری با توسعه چشم گردشگر همراه است، یعنی شکار لحظه ها، وی معتقد است که گردشگر به دنبال زرق و برق است و این را باید در نگاه خیره گردشگر جستجو کرد. به گفته اوری باید موضوع وجود داشته باشد ویا به وجود آید که منحصر به فرد و یگانه دیدنی و فرهنگی باشد. مانند نقطه ای مقدس و چیزی که منحصر و یکی است. اما مک کانل می گوید گردشگر به مثابه فراز از زمان و مکان یا فرار به تاریخ است. بنابراین گردشگران به دنبال یک منطقه قدیمی هستند و اگر بخواهیم نقطه ای گردشگری درست کنیم باید آن را به مناطق تاریخی تبدیل کنیم. کانل تاکید می کند که برای ایجاد منطقه ای گردشگری باید سنت ابداع و حتی جعل کرد، زیرا گردشگری به دنبال قدمت و تاریخ است. بنابراین ارتقای محل گردشگری در صنعت گردشگری ضروری است. بنابراین ارتقای محل گردشگری در صنعت جهانگردی ضروری است. مک کانل (با تفکیک اجتماع و جامعه تونیس) می گوید: مردم در دنیای جدید فکر می کنند تحت تسلط بروکراسی و سازمان های پیچیده، زندگی شان کم عمق و سطحی شده است و سندیت ندارد لذا دنبال واقعیت ها می گردند. همچنین طبق آراء مک کانل و جان اوری درباره گردشگری، توجه به این نکته ضروری است که برای تبدیل کردن منطقه ای گردشگری و یا رونق بیش تر آن، نخست باید چشم اندازهای زیبای طبیعی و مناطق قطب گردشگری را شناسایی و سپس سنت های فرهنگی این مناطق را احیاء کرد تا برای گردشگران جذاب باشد. ضمن این که گردشگری انواعی دارد، فرهنگی، تفریحی، پزشکی، ورزشی و... و در مناطقی که استعداد هر نوع از این گردشگری است، باید آن را به واقعیت نزدیک تر کرد تا رضایت گردشگران جلب شود.

آثار و نتایج گردشگری

حضور گردشگران در یک ناحیه از جنبه های مختلفی بر زندگی افراد آن ناحیه تاثیر می گذارد که این حضور هم شامل آثار و نتایج مثبت و هم شامل تبعات منفی می باشد.

آثار اقتصادی گسترش گردشگری

کشورها و جوامع به صورت فزاینده ای به این حقیقت پی برده اند که برای وضع اقتصادی خود باید ابتکار عمل به خرج دهند و درصد یافتن راه های تازه ای برآیند. اگر چه در منطقه های مختلف دنیا شرایط متفاوت است، ولی همواره صنعت گردشگری عاملی برای پیشرفت وضع اقتصادی بوده است. هم چنین این صنعت می تواند موجب تغییرات اقتصادی و اجتماعی شود.

1 natural tourism, ecotourism

2 cultural tourism

3 rural tourism

4 adventure tourism

جهانگردی از طریق تاثیر بر درآمد ملی، اشتغال، تغییر قیمت ها و تراز بازرگانی ملی اقتصاد کشور را تحت تاثیر قرار می دهد (تقی زاده انصاری ۱۳۸۳)

جدول ۱: بررسی جنبه های مثبت و منفی توسعه گردشگری (اقتصادی)

جنبه های مثبت	جنبه های منفی
افزایش درآمد ارزی	تورم، افزایش عمومی قیمت ها
ایجاد فرصت های شغلی	اشتغالات فصلی و بیکاری
تحرك سرمایه مالی	افزایش قیمت زمین
جلب سرمایه خارجی	تحلیل تولید کالایی
بهسازی و توسعه تاسیسات زیربنایی	کاهش خدمات عمومی عام المنفعه
موازنه پرداخت های بین المللی	توسعه نامتعادل منطقه
بکارگیری توان های موجود ملی	وابستگی به کشورهای بیگانه
توسعه منطقه ای	

مأخذ: به نقل از AP and crompton, ۱۹۹۸

اما آثار مثبتی که گردشگری روستایی بر اقتصاد روستا دارد بسیار قابل توجه تر از آثار منفی آن است، به طور کلی گردشگری روستایی به عنوان یک عامل اقتصادی عمده و بسیار موثر در سال های اخیر مورد توجه قرار گرفته است و گسترش آن، می تواند فعالیت های اقتصادی و مشاغل گوناگونی را در مناطق روستایی به وجود آورد که این فرصت های شغلی بیش تر خدماتی هستند (شریف زاده و مرادنزادی ۱۳۸۱). افزایش تولیدات صنایع دستی و فروش آن، گسترش خدمات هتلداری و حمل و نقل، ایجاد فروشگاه ها و... باعث به وجود آمدن شغل های جدید می شود که به تبع آن، بی کاری و نرخ مهاجرت از روستاها به شهرها کاهش و هجوم نیروی کار مازاد بخش کشاورزی و دامداری به بخش خدمات افزایش می یابد و چه بسا که روند مهاجرت با توجه به رونق این مناطق معکوس شود. گسترش گردشگری روستایی باعث روی آوردن مردم به فعالیت های سازنده و رونق اقتصادی و کاهش فقر می شود که گسترش خدمات اجتماعی و رشد سرمایه گذاری را در مناطق در پی خواهد داشت.

آثار اجتماعی توسعه گردشگری

کشورها نسبت به اثرات فرهنگی - اجتماعی توسعه ی جهانگردی بسیار حساسند، حضور جهانگردان خارجی از کشورهای صنعتی توسعه یافته که دارای فرهنگ و شیوه زندگی کاملاً متفاوت با فرهنگ کشور مقصد هستند موجب اصطکاک و تنش بین مردم و جهانگردان خواهد شد.

جدول ۲: بررسی جنبه های مثبت و منفی توسعه گردشگری (اجتماعی)

جنبه های مثبت	جنبه های منفی
بهبود کیفیت زندگی	افزایش فحشاء
افزایش امکانات تفریحی	افزایش الکلیسم
بهبود کیفیت خدمات اجتماعی	ایجاد فرهنگ محلی غلط
بهبود درک تصویر در مورد فرهنگ های جوامع دیگر	القاء حس عقب ماندگی فرهنگی و مالی به ساکنین
گسترش تبادلات فرهنگی	
القاء احساس افتخار از داشته های فرهنگ خودی	
حفاظت از وجهه فرهنگی جامعه	

مأخذ: به نقل از AP and crompton, ۱۹۹۸

آثار محیطی توسعه ی گردشگری

حضور گردشگران در کشورها یک شمشیر دو لبه است از یک سو عاملی است که موجب حفاظت از ثروت های طبیعی و یادمان های باستانی می شود و از سوی دیگر عامل تخریب و حتی نابودی این منابع است.

جدول ۳: بررسی جنبه های مثبت و منفی توسعه گردشگری (محیطی)

جنبه های منفی	جنبه های مثبت
تخریب منابع طبیعی تخریب ایستگاه های حیات وحش و پوشش گیاهی آلودگی های آب و هوا، صوتی تخریب یادمان های باستانی	حفاظت از منابع طبیعی ایجاد مناطق حفاظت شده پارک های ملی افزایش آگاهی مردم نسبت به ارزش ثروت طبیعی بهبودی محیط زیست و چشم اندازهای طبیعی

* به نقل از AP and crompton، ۱۹۹۸

عواملی که بر توسعه جهانگردی اثر می گذارند از منظر سازمان جهانی جهانگردی به شکل زیر است:

(World tourism organization, global tourism forecasts to the year 2000)

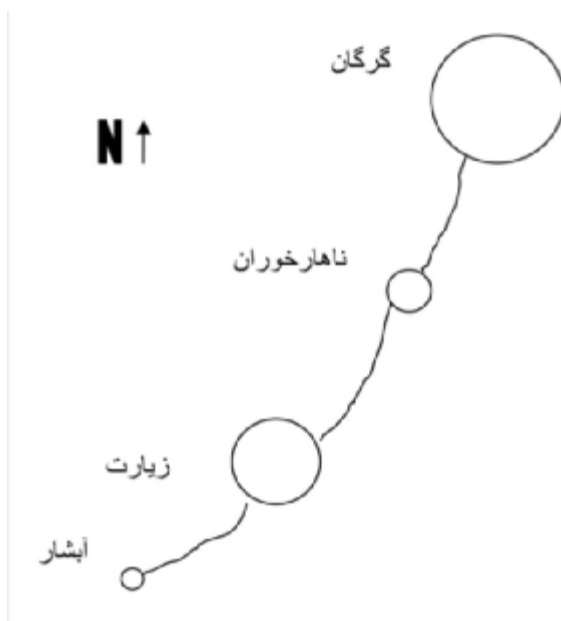
توسعه ی محصولات بازاریابی توسعه ی خدمات سیستم رزرو کامپیوتری	تغییرات جمعیتی توسعه ی مالی تغییرات سیاسی ساختار حمل و نقل
ساختار تجاری نیروی بازار توسعه ی منابع انسانی	توسعه ی فناوری توسعه ی تجاری امنیت در مسافرت

توسعه پایدار

امروزه توسعه ی پایدار به عنوان الگو واژه جدیدی در جهان مطرح شده است. ریشه های توسعه ی پایدار به نارضایتی از نتایج توسعه و رشد اقتصادی- اجتماعی در جوامع شهری و روستایی از منظر بوم شناسی (اکولوژی) برمی گردد. این الگو در صدد است با الگوهای تولید، توزیع و مصرف ناسازگار با طبیعت به مقابله بپردازد از اتمام منابع و تخریب محیط زیست جلوگیری کند و تنها فرایندی توسعه ای را تایید می کند که به بهبود کیفیت زندگی انسان ها در حد ظرفیت پذیرش نظام های پشتیبان حیات منجر می شود. (نوابخش و ارجمند سیاه پوش، ۱۳۸۸)

محدوده مطالعاتی

روستای ییلاقی زیارت که در میان دو دامنه کوهستانی و جنگلی قرار گرفته و در تابستان ها به دلیل هوای خنک و معتدل و در زمستان ها به دلیل برف با وجود قرار گرفتن ندر نزدیکی منطقه ای که هوای معتدل دارد همواره مد نظر گردشگران است. زیارت در ارتفاع یک هزار متری از سطح دریا در ۱۷ کیلومتری جنوب شهر گرگان واقع شده است، این روستا از شمال به ناهارخوارن و ارتفاعات ادیم و مازوکش و کمر سر و از جنوب به آبشار و ارتفاعت پوشیده از جنگل محدود می شود گفتنی است وجود امامزاده عبدالله در این روستا باعث شده تا نام زیارت بر آن گذاشته شود. روستای زیارت در دره رود خانه خاصه رود قرار دارد و در دامنه رود گسترش یافته است، اما رشد روستا به دلیل شیب تند زمین و وجود مراتع و جنگل ها در بالادست در این بخش ها متوقف شده است. دانشنامه گلستان در مورد نام قدیمی این آب گرم از آن به نام گرماند و گرماب نام می برد به گفته مردم روستا اسم قدیم جاده زیارت چهل چار او بوده که به این معنا بوده که باید ۴۰ بار از روی رودخانه رد شد تا به روستا رسید.

شکل ۱: محور دسترسی به زیارت و آبشار

منبع: نگارندگان

از مجموع جاذبه های این روستا آب گرم آن با خواص درمانی و نیز وجود امامزاده جلوه خاصی به این منطقه بوده است. به گزارش خبر گذاری میراث فرهنگی - اکوتوریسم وجاذبه ها آب گرم روستای زیارت به عنوان تنها قابلیت رونق دادن به توریسم درمانی استان گلستان شناخته شده است. چشمه آب معدنی روستای زیارت، طی تحقیقاتی که توسط یک هیات ژاپنی انجام گرفته، به عنوان یکی از ۲۰ چشمه برتر آب معدنی کشور انتخاب شده است.

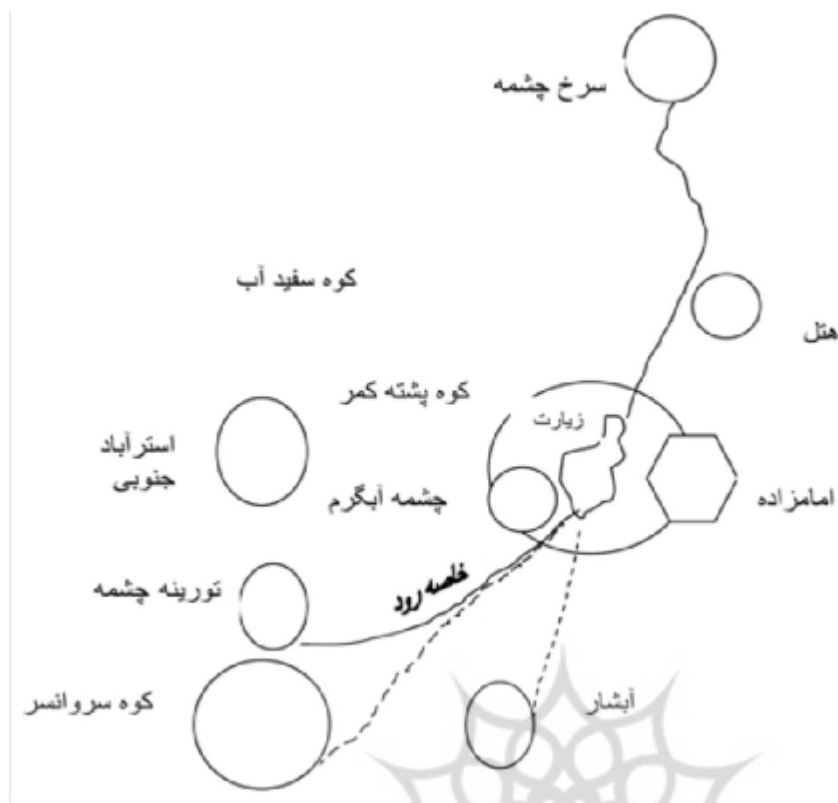
(به نقل از CHN: Cultural Heritage News Agency)

خواص درمانی آب گرم بیش تر از مواد معدنی آن هاست، اگر آب چشمه ها در ازای هر یک لیتر بیش از یک گرم مواد معدنی داشته باشد به آن چشمه های آب معدنی می گویند. به گفته اهالی زیارت آبگرم این روستا آرام بخش بوده و برای انواع بیماری های پوستی و درد مفاصل مفید است. ارتفاع چشمه این آبگرم از سطح دریا ۱۲۰۰ متر و طول و عرض جغرافیایی روستا به ترتیب ۳۹ و ۵۴ درجه شرقی و ۲۳ و ۳۶ درجه شمالی عنوان شده است. چشمه آب گرم زیارت در بین حدود ۷۰ چشمه این محدوده از پر آب ترین آنهاست.

علی اصغر خسروچردی در دانشنامه گلستان در این زمینه می گوید این آبگرم دارای چهار مظهر و چهار خروجی است که به فاصله حدود ده تا بیست متر قرار گرفته است. به گفته وی اولین مظهر چشمه زیرتخته سنگی است که روی آن کتیبه ی کوچکی به ابعاد ۱۵ در ۲۰ سانتی متر بوده و به خط عربی تاریخ ۱۰۲۵ را نشان می دهد. مظهر دوم به فاصله ی ۲۰ متر در جنوب این مظهر قرار دارد و دو مظهر دیگر هر یک با فاصله ۱۰ تا ۱۵ متر از زیر پدنه تراشه طبیعی جاری هستند.

در سال ۸۲ از محل مظاهر چشمه لوله کشی شد و دو باب گرمابه بهداشتی شامل خزینه و دوش برای استفاده اهالی و مسافین ساخته شد و مازاد آب چشمه ما نیز به رودخانه زیارت هدایت می شود که از سال ۸۰ برای استفاده بلیطی شد. برای دسترسی به این محل عابرین باید از پل ایجاد شده بر روی رودخانه خاصه رود عبور کنند. یکی دیگر از قطب های گردشگری روستای زیارت وجود دو آبشار بسیار زیباست. یک آبشار در ضلع شرقی و در ۳۰ متری ورودی روستا و آبشار دو قلو که با فاصله نسبتاً زیاد در ضلع جنوب شرقی قرار دارد.

در طرف راست ده دره عمیقی است که خانه ها در کنار هم جمع شده کوچه ها کوتاه و متعدد اغلب خانه ها خاکستری است. با خاک محلی رنگ آمیزی شده و اغلب دو طبقه است. طبقه بالای آن مسکن اهالی وزیرین آن مامن دام ها و طیور هر خانوار و کارگاه زیلوبافی و صنایع دستی آنان نیز در همین طبقه قرار دارد. لباس زنان و مردان و کودکان در سابق "کلا" توسط زنان و دختران بافته و دوخته می شد ولی اخیراً از پارچه های بازاری و کارخانه ای هم استفاده می کنند مخصوصاً زنان. رنگ لباس مردان اغلب تیره است و زنان بلوز و شلوار دوخت خودشان را می پوشند. زن دوش به دوش مرد کار می کند ولی از نظر اجتماعی پدر رئیس خانواده است و زن احترام زیادی برای او قائل است. در کارهای روزانه بچه هایی که توان کار داشته باشند به پدر و مادر کمک می کنند و به علت رطوبت زیاد کاشت به صورت دیم و تولیدات کشاورزی به مصرف خود اهالی می رسد. اما سبزیجات زیارت در بازار گرگان و اطراف به فروش می رسد. روستاییان زیارت به گله داری گاو، گوسفند، طیور و زنبور عسل علاقه مندند و اصولاً دامداری شغل اصلی آنان محسوب می شود.

شکل ۲: زیارت و کانون های مهم گردشگری

منبع: نگارندگان

لبنیات زیارت درگهان خصوصاً "پنیرآن شهرت زیادی دارد. صنایع دستی آنان چوخا یا چاخا، زیلوبافی، نمبافی، چاروق پاتوه یا پتوه (که به مچ یا می پیچیند)، کیسه حمام، حاجیم بافی، گلیم بافی و سفره کرباسی می باشد. زیارت کم و بیش دویست خانوار جمعیت دارد. برای چنین جمعیتی زمین زیرکشت در آن کوه و جنگل کم است. گاو و گوسفند هم آن قدر نیست که کفاف معیشت را بدهد. از این روی زیارتی ها در هر بهار و تابستان قسمت بالایی خانه های خود را به گرگانی ها اجاره می رسند که در ماه های گرم شهر را می کنند و برای بیلاق به زیارت می آیند از میان گرگانی ها آن ها که مرفه ترند در زیارت زمین خریده اند و خانه هایی به شیوه زندگی شهری خود در آن زمین ها ساخته اند تا بهار و تابستان را با آسایش بیش تر در آن جا به سربرند.

به این ترتیب، دهکده ی زیارت، در این دو فصل با مردم از شهر رسیده شلوغتری شود ولی ساکنان دوگانه ده - شهری و دهاتی- آشکارا از هم متمایزند. زیارتی ها قانع و پرکارند و زن هاشان پرکارتر از مردها. بعضی هادرحیات خانه خود، تنور نان پزی کار می گذارند، در این صورت هر دو یا سه همسایه به نوبت در یک تنور نان می پزند. زیارتی ها گندم و جو کشت می کنند ولی زمین هایشان در آیش است. زیرا که خاک کوهستان سنگ و کلوخ زیاد دارد. البته در سال های اخیر کشت گندم و جو بسیار کم شده و زیارتی ها بیش تر صیفی جات می کارند. آبیاری ندارند، هیچ وقت لازم نیست بارندگی های متناوب و رطوبت هوا بعلاوه رود خانه و چشمه برای کشت و کار هایشان بس است. بعلاوه اگر مزارع را که معمولاً شیب تندی دارد آب ببندند. خاک را می شوید و می روید و سنگ و کلوخ جا می گذارد. اول تابستان وقت درو است کشت های پائین آبادی که هوایش گرم تر است زودتر می رسند، زودتر درو می شوند ولی کشت های بالای آبادی که سردتر است دیرتر. ضمناً آن قطعه کشت های را که در دامنه های جنوب شرقی کوه ها افتاده است و آفتاب به آن جا بیش تر می تابد زودتر درو می کنند و دامنه های شمالی را که کم تر آفتاب می بیند دیرتر. زن ها هم در کار درو دست دارند و معمولاً هر چند زن و مرد از چند خانواده به یاری هم و باهم مزرعه های خود را درو می کنند به این ترتیب که وقتی از درو کردن مزرعه این یا آن خانواده فارغ شدند روزهای بعد به سراغ مزرعه یک خانواده دیگر می روند تا آن را هم درو کنند. زیارتی ها برای کشت و ورز زمین های خودشان ورزا نگه داری می کنند زمانی که ورز هاشان بی کار می مانند آن های رابه دهکده های دور و بر گرگان می برند و کرایه می دهند کرایه ای که زیارتی ها برای هر ورزا در سه ماه می گیرند، دو بارشالی است (هر بار بیست من است) مردها بیش تر کارگران فصلی هستند عده ای از آنان نیز شغل های کارمندی دارند در ضمن کار کشت و ورز و مواظبت از احشام و کره گیری با کندید به عهده مردهاست.

روش تحقیق

برای تحلیل آثار گردشگری در روستای زیارت می توان از مدل تحلیلی سوات SWOT¹ استفاده کرد به این معنا که نقاط قوت، پتانسیل ها و نقاط ضعف و تهدیدهای گردشگری را در منطقه مورد نظر شناسایی کرد سپس با توجه به این مدل راهکاری را برای بهبود و گسترش گردشگری ارائه داد به این صورت که اگر ضعف ها به قوت و تهدید ها به فرصت تبدیل شوند مسلماً گردشگری کارکرد بهتری برای زندگی اجتماعی اقتصادی آن منطقه خواهد داشت که در مورد این روستا مدل به شرح ذیل است :

فرصت ها	قوت ها
۱- چشم انداز بسیار زیبا در مسیر رسیدن به روستا از جنگل ناهارخوران ۲- جنگل نسبتاً یکسره و دست نخورده در مسیر دسترسی به روستا ۳- امکانات زیربنایی از قبیل محور دسترسی آسفالتی از شهر به روستا ۴- سردی و خنکی هوادر فصول گرم سال ۵- وجود چشمه آب گرم داخل روستا ۶- وجود اماکن مذهبی (امامزاده عبدالله و کله یزیدو امامزاده بابا قنبر) ۷- معماری ویژه کوهستانی با بافت منحصر به فرد و سقفهای شیب دار و بادبندهای چوبی ۸- امکان سرمایه گذاری قابل بازده در زمینه های گردشگری (تاریخی-زیارتی-سیاحتی)	۱- ایجاد اشتغال ۲- افزایش درآمد خانوار ۳- رونق ساخت وساز ۴- رونق پنیر سازی و زنبورداری ۵- جلب توجه دولت برای سرمایه گذاری ۶- افزایش روحیه حساسگری ۷- سنگ فرش کردن معابر روستا
تهدیدها	ضعف ها
۱- نبود آگاهی نسبت به مسائل گردشگری ۲- افزایش سرمایه گذاری افراد غیر بومی ۳- هجوم سرمایه به بخش ساختمان سازی وعدم توجه به دیگر خدمات مورد نیاز ۴- بوی نامطبوع داخل بافت روستا به خاطر نگه داری دام در داخل روستا ۵- کمبود آب آشامیدنی و مشکل توزیع آن ۶- خطر سیل گیری (بخصوص حاشیه رودخانه) ۷- خطر رانش و لغزش به خاطر سستی بالای خاک و زلزله خیزی نسبتاً بالا	۱- افزایش مهاجرت در نتیجه افزایش قیمت زمین ۲- افزایش تنش های اجتماعی ۳- افزایش انحرافات اجتماعی ۴- تضاد فرهنگ محلی با فرهنگ مسافران ۵- تخریب محیط زیست

یافته های پژوهش

با رونق گرفتن نسبی گردشگری در روستای زیارت، وضعیت اشتغال در این روستا بهبود پیدا کرده است. که در این میان می توان به ایجاد یک تاکسی تلفنی به نام تاکسی زیارت توسط زیارتی ها اشاره کرد علاوه بر آن افزایش تردد توریست به روستا باعث شده تاکسیرانی اقدام به ایجاد شبکه ای متشکل از رانندگان زیارتی نماید که کرایه این خط ۲۵۰ تومان می باشد. در ضمن بسیاری از خودزیارتی ها که وسیله ی نقلیه دارند اقدام به جابه جایی مسافری در فصول شلوغ سال می نمایند که البته این به عنوان شغل اصلی این افراد نمی باشد. در این روستا ۱۳ سوپرمارکت وجود دارد که اکثر آن ها در سه سال اخیر شروع به کار کرده اند که در این سوپرمارکت ها علاوه بر مایحتاج عمومی پنیر مخصوص زیارت که شهرت بسیاری در میان گرگانی ها دارد به فروش می رسد هم چنین میوه های جنگلی مثل آلوترش؛ کندوس؛ ولیک چه بصورت خام و چه به صورت رب و ترشی در این مغازه ها عرضه می شود. به علت بالا رفتن قیمت زمین در سال های اخیر تعدادی بنگاه معاملاتی در روستا پا گرفته اند که این خود موجب ایجاد شغل برای مردم روستا شده است هم چنین (با رونق گرفتن ساخت وساز) در این منطقه ۳ مغازه آهن بری؛ ۱ مغازه آلومینیوم فروشی؛ ۲ مغازه شیشه بری ؛ یک دفتر فنی مهندسی و یک تاسیسات برق کشی و نجاری و دکورسازی در روستا وجود دارد. در ضمن یک مغازه فروش صنایع دستی محلی در سال ۸۵ در روستا راه اندازی شده است و غیر از آن در روستا تعدادی کارگاه صنایع دستی گلیم و گلپچ بافی وجود دارد که عموماً توسط زن ها اداره می شود که در آن جا محصولات خود را نیز بفروش می رسانند. ساختمان امام زاده و وجود چشمه در کنار آن موجب جذب گردشگران بسیاری شده است از حدود ۵ سال پیش ساختمان امام زاده و آب گرم توسط کمک های مردم روستا بازسازی شده است که از آن به بعد برای استفاده از آب گرم، مسافری ملزم به تهیه بلیط شدند که بلیط ورودی برای هر نفر ۱۵۰ تومان می باشد که عواید آن خرج ساختمان امامزاده و الحاقات آن می شود.

تعدادی از مردم منزل خود را برای استفاده مسافرین اجاره می دهند که بسته به فصول سال اجاره متفاوتی دارد که البته این کار شغل اصلی آن ها محسوب نمی شود به جز یکی دو نفر که زن هستند و در کنار اجاره دادن اتاق، به صنایع دستی مشغول هستند. در ضمن در روستا یک مسافرخانه وجود دارد که دارای سوئیت های مجزا است. و یک مسافرخانه دیگر هم با کمک و مشارکت بانک کشاورزی در دست ساخت است. ولی اکثر گردشگران و

¹ Strength/Weakness/Opportunity/Threat

بازدیدکنندگان روستا در هتل های شهرداری و جهانگردی یا جاهای دیگر که درمیدان ناهارخوران یا شهر گرگان وجود دارند اقامت می کنند و درست به همین دلیل در روستا رستوران وجود ندارد.

پتانسیل بالای جذب گردشگر این روستا موجب شده است تا درسال های اخیر دولت و ارگان های دولتی نیز توجه بیش تری به این روستا داشته باشند سنگ فرش کردن کوچه ها و معابر روستا یکی از کارهایی است که اخیراً توسط شهرداری گرگان در روستا انجام شده و این خود موجب زیبا تر شدن بافت داخلی روستا گردیده ، به علاوه هموارساختن مسیر روستا تا آبشار به طوری که قابل عبور با اتومبیل نیز می باشد باعث شده تا افراد بیش تری برای دیدن آبشار ربه زیارت بیایند که قبلاً به خاطر بدی راه تعداد گردشگران بسیار کم تر بود . با مستقل شدن منطقه گرگان و اطراف آن به عنوان استان گلستان ، توجه بیش تری به قطب های گردشگری استان شده و روستای زیارت به عنوان یکی از قطب های گردشگری این استان شناخته شد که طبعاً توجه بیش تری را به خود جلب کرد.

به علت آب و هوای ییلاقی روستای زیارت قیمت زمین در سال های اخیر از رشد بی سابقه ای برخوردار شد که این بالا رفتن قیمت زمین به علت افزایش تقاضای مردم غیر بومی خصوصاً گرگانی ها برای خرید زمین جهت ساختن ویلا و تابستانی بود که در نتیجه بسیاری از مردم روستا میادرت به فروش زمین های خود و مهاجرت به شهر کردند چرا که بالا تر رفتن درآمد و افزایش سطح زندگی، خیلی از آنان زندگی در شهر و استفاده از امکانات شهری را (هر چند به علت نزدیکی روستا به شهر می توانستند بدون فروش زمین هم از آن بهره مند شوند) به زندگی در روستا ترجیح دادند زیارتی های ساکن روستا خوداز این وضع ناراحت و نارضاضی بودند یکی از آن ها (مدیر مدرسه) در مصاحبه ای که انجام شد اظهار کرد فروش زمین در کوتاه مدت ممکن است خوب باشد اما در بلند مدت خطر ساز است چون مردم زمین های خود را فروختند مکه و کربلا رفتند ولی در آینده باید نگهبان خانه شهری ها باشند.

به تبع آن تعداد آن افراد غیر بومی در روستا خصوصاً در فصول گرم بش تر شده که این خود پیامد های زیادی را برای روستایی ها به همراه داشته ، کسانی که از شهر به روستا می آیند به قصد تفریح و گذراندن اوقات فراغت خود به آن جا می آیند که طبعاً فرهنگی متفاوت با فرهنگ روستایی با خود به همراه دارند این تضاد فرهنگ ها باعث افزایش انحرافات اجتماعی و کنش های روستایی شده که از نظر خود روستایی ها هم معضل محسوب می شود. یکی دیگر از نقاط ضعف گردشگری که همراه با آن است تخریب محیط زیست ایجاد زباله و از بین رفتن مناطق بکر طبیعی است . که این موجب جذب گردشگران به چند منظور می گردد و این فرصت ها امکان سرمایه گذاری را در منطقه افزایش می دهند هم چنین موقعیت روستا فاصله آن نسبت به شهر و وجود راه دسترسی آسان و اسفالتنه می تواند به این امر کمک بسیاری کند.

مردم زیارت اطلاعات کمی راجع به مسائل گردشگری دارند نبود آگاهی نسبت به گردشگری و نقشی که در زندگی آن ها می تواند ایفا کند باعث شده تا مردم نسبت به تغییرات مقاومت نشان دهند و همین سبب شده تا در جذب گردشگرهای چند روزه ناتوان باشند و مدت اقامت گردشگران در روستا کاهش یابد. به علاوه افزایش سرمایه گذاری افراد غیربومی در روستا به خصوص در بخش ساخت و ساز برای اهالی زیارت که در عرضه واحدهای خود به گردشگران، درآمد کسب می کنند تهدید محسوب می شود که در نتیجه باعث می شود سرمایه به بخش ساختمان سازی هجوم برد و به دیگر خدمات مورد نیاز توجه نشود.

ناحیه جنوبی روستا در مسیر آبشار از قدیم محل نگه داری دام های روستایی ها بوده است که بوی نامطبوعی در روستا به وجود آورده است که یک به عنوان مانعی است جهت جذب توریست هایی است که به قصد دیدن آبشار به این منطقه می آیند.

در ضمن مردم روستا به توریسم به عنوان یک منبع درآمد نگاه نمی کنند که این خود ناشی از عدم آگاهی کافی آن ها و نبود مدیریت خوب و کارا می باشد .

نتیجه گیری

طبق طرح تحلیلی به کار رفته در این روستا، این منطقه از قابلیت بسیار بالایی برای جذب توریست برخوردار است ، افزایش سرمایه گذاری در این روستا، توجه بیش تر دولت و سرمایه گذاری دولتی می تواند پشتوانه خوبی برای پیشرفت روستا در این زمینه گردند. در ضمن برنامه ریزی صحیح و آموزش های لازم که می تواند توسط شورای روستا صورت گیرد؛ آگاهی عمومی افزایش یافته و لذا مردم روستا قادر خواهند شد به طور جدی به مساله گردشگری و نقشی که در زندگی آن ها ایفا می کند؛ فکر کنند و چه بسا ابتکاراتی جهت بهبود وضعیت توسط خود آن ها صورت گیرد. به طور کلی یافته ها حاکی از آن است که رونق گردشگری در این روستا آثار مثبت همراه با تنگناهای داشته است که برای استفاده بهتر از رونق گردشگری در زیارت باید ضعف ها به قوت و تهدیدها به فرصت تبدیل شوند.

منابع و مآخذ

- ازکیا مصطفی، غفاری غلامرضا (۱۳۸۳)، توسعه روستایی با تاکید بر جامعه روستایی ایران، تهران نشر نی، چاپ اول
- تقی زاده انصاری، حسن (۱۳۸۳)، جهانگردی در ایران، اندیشه پویا، چاپ اول
- جمال محمد جعفر (۱۳۸۰)، بسامان کردن، توسعه و گسترش مجموعه تفریحی و توریستی روستای زیارت (طراحی مجموعه فرهنگی، گردشگری) دانشگاه بین المللی امام خمینی دانشکده معماری و شهرسازی
- چاگ وای، گی (۱۳۸۲)، جهانگردی از چشم انداز جامع، ترجمه محمد علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، تهران، دفتر پژوهش های فرهنگی، چاپ دوم
- داس ویل، راجر (۱۳۷۹)، مدیریت جهانگردی، مبنای، ترجمه سید محمد اعرابی و داود ایزدی، دفتر پژوهش های فرهنگی، چاپ اول
- روح اله زاده، قاسم، نقش جاذبه های گردشگری بر توسعه پایدار آبگرم لاریجان، دانشگاه تهران
- فرزانه، حسین (۱۳۸۱)، نقش جاذبه های گردشگری در توسعه روستای شمال شرق نیشابور، دانشگاه مشهد
- نوابخش مهرداد، ارجمند سیاه پوش اسحق (۱۳۸۸)، مبنای توسعه پایدار شهری، تهران، نشر جامعه شناسان، چاپ اول

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی